

УДК 336.711

НАПРЯМИ СТАБІЛІЗАЦІЇ РОБОТИ БАНКІВ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Ольга Дмитрівна ВОВЧАК

д. е. н., професор, завідувач кафедри банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Оксана Марківна КРАМАРЕНКО

*к. е. н., доцент кафедри фінансів і кредиту Миколаївського національного аграрного університету
E-mail: kramarenkoot@rambler.ru*

Анотація. Досліджено вплив фінансово-економічних, політичних та інших глобальних і локальних криз на забезпеченість банківської системи України фінансовими ресурсами. При цьому, наявність у банків стабільної ресурсної бази оцінено як чинник, що визначає якість їх (банків) роботи. Проаналізовано: макроекономічні показники розвитку України з урахуванням інфляційної складової та їх взаємозв'язок з результатами роботи банківської системи; заходи законодавчого характеру, спрямовані на стабілізацію роботи банківської системи України в умовах кризи. Розроблено та запропоновано напрями стабілізації функціонування вітчизняної банківської системи у світлі впливу політико-економічної кризи 2013-2014 рр.

Аннотация. Исследовано влияние финансово-экономических, политических и других глобальных и локальных кризисов на обеспеченность банковской системы Украины финансовыми ресурсами. При этом, наличие у банков стабильной ресурсной базы, оценено как фактор, определяющий качество их (банков) работы. Проанализированы: макроэкономические показатели развития Украины с учетом инфляционной составляющей и их взаимосвязь с результатами деятельности банковской системы; меры законодательного характера, направленные на стабилизацию работы банковской системы Украины в условиях кризиса. Разработаны и предложены направления стабилизации функционирования отечественной банковской системы в свете влияния политико-экономического кризиса 2013-2014 гг.

Ключові слова. *Банківська система, кризові явища в діяльності банків, ресурсна база банків, напрями стабілізації банківської діяльності.*

Ключевые слова. *Банковская система, кризисные явления в деятельности банков, ресурсная база банков, направления стабилизации банковской деятельности.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах успішний розвиток банківських систем як на рівні окремих регіонів, так і країн загалом вимагають стабільних джерел фінансових ресурсів, оскільки саме цей чинник забезпечує нормальне функціонування банківських установ. Банки з надійною ресурсною базою (як основні суб'єкти банківських систем) у змозі витримати конкуренцію і випробування зовнішніми збуреннями. Водночас проблема забезпечення банків грошовими коштами необхідної якості існує і сьогодні вона набуває особливої гостроти під впливом системних і локальних фінансово-економічних та інших криз. Саме тому питання формування

банками капіталу і зобов'язань зараз активно досліджуються.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам надійності забезпечення коштами банків і банківських систем загалом, формування депозитної бази банківських установ присвячені дослідження вітчизняних і зарубіжних учених В. Б. Кириленко [1], О. І. Лаврушина [2], Л. М. Рябіної [3], Г. С. Тодосейчук [4], Havrilesky, Thomas M. [5], Mian, Atif, Sufi [6] та інших. Водночас дослідженням рівня якості забезпечення банківських систем фінансовими ресурсами у період криз (фінансових, економічних, політичних тощо) в економічній

літературі не приділено достатньої уваги. Тому особливої гостроти набувають питання розробки дієвих заходів щодо зміцнення ресурсної бази банківської системи саме в кризові періоди.

Метою статті є узагальнити закономірності зміни забезпеченості ресурсами банківської системи (використовуючи досвід України) під впливом кризових явищ глобального та локального характеру і, на цій основі, розробити рекомендації щодо напрямів стабілізації банків в цих умовах.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Проведені дослідження впливу фінансово-економічних, політичних та інших глобальних і локальних криз на забезпеченість банківської системи України фінансовими ресурсами засвідчують, що унаслідок поглиблення процесів глобалізації (у світі загалом і в банківській системі України зокрема), на забезпеченість вітчизняних банків грошовими ресурсами істотно впливають масштабні кризові явища (табл. 1).

Таблиця 1

Масштабні кризи в світовій економіці після 1991 р.

№ з/п	Період кризи, рр.	Країни, які підпали під вплив кризи	Особливості кризи
1	1990-1991	США, країни Європи та Японія	Світова криза
2	1994	Мексика	Регіональна криза
3	1995	Аргентина	Фінансова криза
4	1997	Країни Азії	Фінансова криза
5	1998	Російська Федерація та країни Східної Європи	Регіональний дефолт
6	1999	Бразилія	Фінансова криза
7	2000-2001	США і деякі країни Східної Європи	Криза Інтернет-компаній
8	2001-2002	Аргентина	Локальний дефолт
9	2008-2009	Світова криза	Світова криза
10	2013-2014...	Україна, Російська Федерація...	Політико-економічна криза

Джерело: розроблено на основі [8]

З даних табл. 1 видно, що з 1991 р. (після розпаду СРСР) у світі постійно фіксуються як локальні, так і глобальні кризи. При цьому, остання політико-економічна криза в Україні, що почалася у 2013 р. як політична криза, демонструє тенденцію її переростання у регіональну.

Необхідно також відзначити, що фінансово-економічна криза 2008-2009 рр., вплив якої

поширився практично на увесь світ, істотно вплинула і на забезпеченість вітчизняних банків грошовими ресурсами, а також їх (ресурсів) структуру [8].

Насамперед, унаслідок впливу кризових явищ в Україні відбувалися процеси девальвації національної валюти і зниження обсягів реального ВВП (рис. 1).

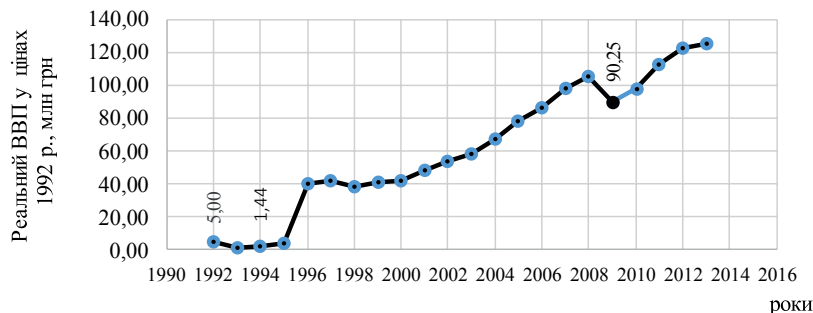

Рис. 1. Реальний ВВП України в цінах 1992 р. з урахуванням впливу інфляції за період 1992-2013 рр.

Джерело: розроблено на підставі даних [9, с. 46–160, 10, с. 15–170]

Як свідчать дані рис. 1, обсяги реального ВВП України істотно знижувалися внаслідок глобальних криз (1992 та 2009 рр.). Водночас за період політико-економічної кризи 2013-2014 рр. її номінальний ВВП за 1 квартал 2014 р. становив усього 313,047 млрд грн, що відповідає 98,9 % обсягу ВВП за 1 квартал 2013 р. (з урахуванням показників Автономної республіки Крим та м. Севастополя). Практично синхронно девальвувала і національна валюта, що не могло не вплинути на забезпеченість банківської системи грошовими ресурсами.

У цьому зв'язку необхідно відзначити, що якість і стабільність банківських ресурсів залежить як від зовнішніх чинників (макрорівня), так і підпорядковується внутрішньому впливу окремих банківських установ та мінірегіональних чинників (мікрорівня).

Так, під впливом зовнішніх чинників значно змінюються обсяги банківських зобов'язань (зокрема їх найбільш стабільна частина – вклади населення) та власний капітал банків (рис. 2).

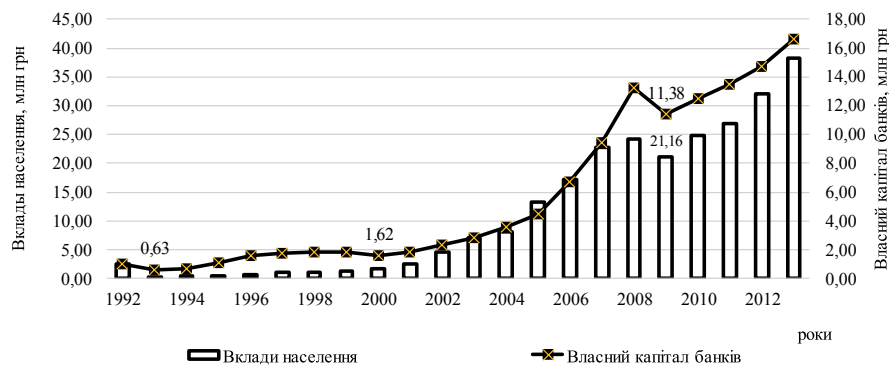

Рис. 2. Вклади населення і рівень капіталізації банківської системи України (у цінах 1992 р.) за період 1992-2013 рр.

Джерело: розроблено на підставі даних [10, с. 46–160, 11, с. 15–170]

Дані рис. 1 та рис. 2 свідчать, що існує тісний прямий зв'язок між зовнішніми кризами (особливо глобального характеру) і стабільністю банківської ресурсної бази та рівнем капіталізації банківської системи. Також суттєво впливають на обсяги вкладів населення і «інфляційні

очікування», настрої у суспільстві загалом.

Що стосується результативності роботи банківської системи України, то вона демонструє пряму залежність від рівня стабільності ресурсної бази банків (рис. 3).

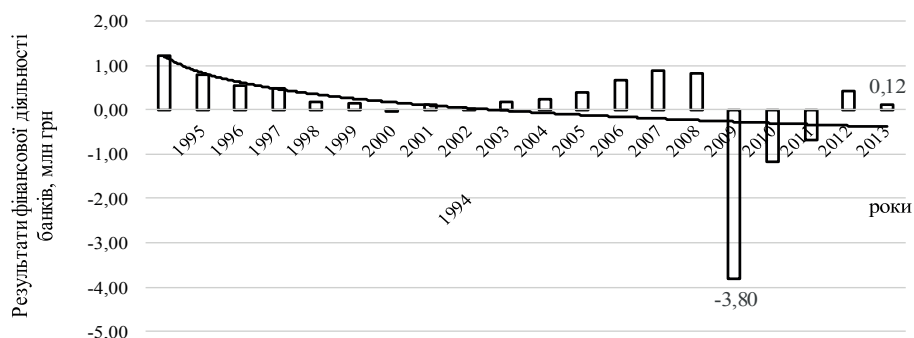

Рис. 3. Результати фінансової діяльності банків України (у цінах 1992 р.) за період 1992-2013 рр.

Джерело: розроблено на підставі даних [9, с. 46–160, 10, с. 15–170]

Дані рис. 2, 3 ще раз підтверджують, що стабільність ресурсної бази банківської системи безпосередньо впливає на результативність її функціонування.

Необхідно відзначити, що зовнішні ризики, до яких відносяться фінансово-економічні та політичні кризи, практично не піддаються впливу, що змушує банки тимчасово припинити свою діяльність або згорнути роботу окремих філій і відділень.

Сьогодні в Україні, під впливом існуючої кризи, для «... запобігання негативного впливу на стабільність банківської системи» [11] прийнято низку законодавчих заходів, зокрема: вдосконалюється механізм отримання фінансової допомоги Фондом гарантування вкладів фізичних осіб з метою відшкодування коштів вкладникам неплатоспроможних банків;¹ підвищено рівень мінімального порогу статутного капіталу банків (зі 120 до 500 млн грн, що передбачається здійснити за 10 років); Національний банк України отримує можливість визначати «системно важливі банки» [11] згідно з такими критеріями: розмір банку, ступінь його фінансових взаємозв'язків, напрями діяльності, також розширено перелік критеріїв для визначення банків як «проблемних» або «неплатоспроможних» (при досягненні ними обсягів негативно класифікованих активів в розмірі 40% від загальної суми активів) [11]; спрощуються процедура при терміновій капіталізації банків та продажу проблемних банків інвесторам, розширюється відповідальність власників банків, а також надається право НБУ встановлювати правила банківського регулювання у разі різкого погіршення ситуації на фінансовому ринку; посилені заходи впливу за адміністративні правопорушення, реєстрацію емісії акцій банків, при фіксуванні зниження рівня депозитів [11]. Такі заходи повинні вплинути на «підвищення ефективності функціонування банків, що буде сприяти адекватному покриттю ризиків з поступовим нарощенням капіталу» [12].

¹ Для забезпечення отримання Фондом довгострокових ресурсів за рахунок коштів Державного бюджету.

Водночас виходячи з існуючих тенденцій розвитку світового співтовариства, банківського середовища, які постійно супроводжуються кризовими явищами та несуть високі ризики, виникає потреба у розробці та впровадженні превентивних заходів, які дозволяють пом'якшити вплив згаданих ризиків. Такими заходами, на нашу думку, мають бути, перш за все:

- постійний моніторинг з боку НБУ кризових явищ на мікро- і макрорівнях, насамперед тих, що можуть торкнутися України (визначення та прогнозування їх частоти, сили, амплітуди тощо);

- формування та використання необхідних додаткових резервів як на рівні НБУ, так і самих банків;

- завчасне інформування НБУ банків другого рівня відносно необхідності вживання запобіжних заходів; за допомогою переходу банківської системи на встановлений НБУ інший (жорсткіший) рівень: економічних нормативів, підвищених резервів, правил та норм роботи з клієнтами тощо; не зовсім чітко і зрозуміло.

- підвищення ефективності роботи банків з існуючими та потенційними клієнтами щодо співпраці в напрямі реалізації спеціальних (індивідуальних) депозитних програм; використання професійного досвіду і можливостей банківських працівників (у тому числі працівників ІТ-секторів) щодо «відшукування» та заохочення нових та затримки існуючих клієнтів тощо.

Висновки. Кризи, що супроводжують сучасне банківське співтовариство, неминучі і виникають періодично. Глобальні кризові явища суттєво впливають, перш за все, на макроекономічну стабільність країн, про що наочно свідчить ситуація в Україні та, як наслідок, значно послаблюють банківську ресурсну базу, що негативно впливає на фінансові результати діяльності банківської системи. Тому важливо з боку НБУ та Верховної Ради України вживати превентивні заходи законодавчо-регулятивного та іншого характеру, спрямовані на стабілізацію роботи банківської системи загалом та окремих банків зокрема.

Список використаних джерел

1. Кириленко В. Б. Організація обліку, контролю та аналізу депозитних операцій банку: монографія / В. Б. Кириленко. — К. КНЕУ, 2008. — 264 с.
2. Лаврушин О. И. Банки в современной экономике: необходимость перемен / О. И. Лаврушин // Банковское дело. — 2013. — № 4 (232). — С. 6–13.
3. Рябініна Л. М. Проблеми післякризового розвитку банківської системи України та шляхи їх вирішення / Л. М. Рябініна // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — № 12. Ч С. 157–170.
4. Сергеєнкова О. В. Кредитование инновационной деятельности банками Украины: проблемы и перспективы развития / О. В. Сергеєнкова, А. С. Тодосейчук // Регіональний розвиток – основа розбудови української держави : зб. наук. праць / ДонДУУ, 2012 Т. XIII (Економіка; вип. 230). С. 248–251.
5. Havrilesky, Thomas M., & Shelagh, Heffernan (2005). Operations Management, and Regulation Modern Banking .Copyright John Wiley & Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester, West Sussex PO19 8SQ, England Standards and Pool's. – [in English].
6. Mian, Atif, Sufi, Amir & Trebbi, Francesco (2014) Resolving Debt Overhang: Political Constraints in the Aftermath of Financial Crises – American Economic Journal: Macroeconomics: Vol. 6 No. 2 (April 2014), pp. 1-28 Retrieved from <http://www.aeaweb.org/articles.php?doi=10.1257/mac.6.2> [in English].
7. Политическое измерение мировых финансовых кризисов. Феноменология, теория, устранение / под общ. ред. С. С. Сулакшина. М. : Научный эксперт, 2012 — 632 с.: ISBN 978-5-91290-128-7.
8. Крамаренко О. М. Взаємовідносини банківських установ України з клієнтами в умовах фінансової кризи / О. М. Крамаренко // Збірник наукових праць НУК. — Миколаїв : НУК, 2009. — № 5 (428). — С. 164–169.
9. Бюлетень Національного банку України №12/2002 (119), С. 46–160, 164. НБУ Офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36555> (дата звернення 18 липня 2014 р.).
10. Бюлетень Національного банку України №12/2013 (249) С.15-170, 184. Офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=3624754> (дата звернення 18 липня 2014 р.).
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи: Закон України від 4 липня 2014 року № 1586-VII. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1586-18/page>. (дата звернення 18 липня 2014 р.)
12. Вовчак О. Д. Зміцнення банківської системи як чинника безпеки фінансової системи держави /О. Д. Вовчак, П. М. Сенищ // Актуальні питання фінансової безпеки держави: Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні питання безпеки фінансової системи держави», м. Харків, 21 лютого 2014 року.